

ДЕКАЛОГ НА ДИАЛОГА

Основни правила за междурелигиозен и междуидеологически диалог

LEONARD SWIDLER

Текстът пред вас е „класическата“ версия на „Декалог на диалога“, посветена на *десетте заповеди на диалога*, който съществува преди самото понятие за „дълбок диалог“ (deep-dialogue). Настоящата версия фокусира вниманието си върху „Диалогът в ума“: първата версия за четирите главни правила носи наименованието „Основни правила на междурелигиозния диалог“, публикувана в *Journal of Ecumenical Studies* 15, 3 (Лято, 1978), с. 413 и сл. По-късната версия е разширена под заглавието „Декалог на диалога: правила на междурелигиозния диалог“, в *Ecumenical Studies* 20, 1 (Зима, 1983), с. 1-4. От 1984 г. е именувана „Декалог на диалога: правила за междурелигиозния и междуидеологически диалог“. До този момент е публикуван най-малко 39 пъти и на не по-малко от 9 различни езика. Настоящите предложения, отразени в „Декалог на диалога“ почиват на здрава логика и са педагогически обосновани: евреи, християни и мюсюлмани да могат лесно да разпознаят и да вникнат в Божиите заповеди – Декалога. Дори на английски език този израз има сходно звучене, започвайки и двата израза с буквите „Д“, което допълнително улеснява всеобщото схващане на техния смисъл.

Диалогът е разговор между две или повече личности, които имат различно разбиране относно предмета на техния разговор и които имат еднаква възможност да се учат едни от други, за да могат да се развиват и усъвършенстват. Тази дефиниция за диалога може да се отнесе към първата заповед от Декалога.

В миналото религиозно-идеологическата сфера е била място, в което сме могли да дискутираме заедно всичко, свързано със самите нас. Така например както католиците, така и протестантите са целели да победят противника, или да научат нещо от него, за да могат по-лесно да се разберат с него/нея, или в най-добрия случай да разговарят помежду си. Ако изобщо са разговаряли помежду си то е било по време на спор – в някои от случаите във вид на отворена полемика, друг път прикрито, но винаги с намерението да бъде победен опонента, изхождайки от презумпцията, че само ние притежаваме абсолютната истина.

Диалогът обаче *не е* дебат. По време на диалога всяка една от страните трябва да умее да слуша другата, да бъде отворена по възможно най-добрия начин да разбере позицията на другия. Подобен подход автоматично допуска и това, че в определен момент бихме могли да открием в противоположната позиция нещо добро и че бихме могли да променим възгледите си, а промяната понякога може да бъде смущаваща.

Естествено тук говорим за специален вид диалог – диалог *между* различни религии и *между* различни идеи. При наличието на подобен диалог е напълно нормално участниците в него да дискутират определени религиозни или идеологически теми относно „смисълът на живота и как да живеем в съответствие с него”. Поради тази причина участие в подобен диалог могат да имат само такива хора, които в значителна степен се идентифицират със своите верови или идеологически възгледи. Това означава, че ако аз не съм християнин, нито марксист, не бих могъл адекватно да участвам в евентуален християнско-марксистки диалог; аз мога да присъствам на подобен диалог, да задавам определени въпроси и да получавам информация, а също и да изразявам свои користни коментари.

Очевидно междурелигиозния и междуидеологическия диалог е нещо ново под слънцето. В миналото не бихме могли нито да мислим за подобно нещо, нито да го практикуваме. Как обаче би могла да приключи тази новост? Успешното приключване на диалога е възможно тогава, когато се следват определени правила, или „заповеди” по отношение на междурелигиозния или междуидеологическия диалог, към които би трябвало да се придържаме, за да можем да достигнем до подобен диалог. Тези заповеди не са теоретически правила, нито са ни изпратени „от небето”, но са само правила, до които сме достигнали по пътя на трудния си опит дотук.

ПЪРВА ЗАПОВЕД: **Първата и основна цел на диалога е да се научим да променяме и усъвършенстваме нашите представи и разбирания за реалността и да живеем съобразно това.** Дори минималния факт, че съм разбрал, че моят партньор в диалога вярва в „това”, а не в „онова”, вече напълно променя позицията ми спрямо него/нея; а промяната на мисленето вече е знак, че промяната започва и в самия мен. Ние трябва да встъпваме в диалог с мисълта, че бихме могли да се учим едни от други, да се променяме, да се усъвършенстваме, **а не да се опитваме да променяме другите**, по начина, по който мнозина се надяват, че ще постигнат това по време на дебат. Тази надежда обаче е обратно пропорционална на намеренията, с които встъпваме в диалог. От друга страна, тъкмо поради това, че **всеки от събеседниците** встъпва в диалог с намерението да се научи на нещо ново и да променя себе си, би могъл да очаква, че и неговият събеседник ще постъпи по същия начин. Подобен подход прави диалога много ефикасен и успешен.

ВТОРА ЗАПОВЕД: **Междурелигиозният и междуидеологическият диалог има винаги две страни – той се провежда във всяка една от участващите общности - верска или идеологическа, но и помежду им.** Тъй като природата на диалога е „общностна” и целта му също е обща – събеседниците да се учат едни от други и да променят себе си, важно е също те да встъпват в диалога не само със своите опоненти. Например лутераните не би трябвало да влизат в диалог само с англиканите, но и с тези привърженици на своите общности, с които могат да споделят с тях предимствата на

междурелигиозния диалог. По този начин двете общности биха могли да се учат едни от други и да се променят и да си помагат за по-доброто разбиране на реалността.

ТРЕТА ЗАПОВЕД: Всеки от участниците в диалога трябва да подхожда към него с искреност и пълна отвореност. Трябва да бъде напълно ясно в каква посока се движат малките и второстепенните тенденции в определена традиция и до какви промени ще доведе в бъдеще. При необходимост участниците в диалога трябва да обърнат внимание на тези етапи в традицията, които по-трудно се разбират. В този процес нямат никакво място неискреността и лъжата.

От друга страна всеки един от участниците трябва да встъпва в диалог с убедеността, че неговия събеседник също е искрен и честен. Отсъствието на отвореност и искреност не би могло да доведе до диалога така, както непостоянството в искреността би могла да нанесе същите поражения. Казано накратко: без доверие няма диалог.

ЧЕТВЪРТА ЗАПОВЕД: По време на междурелигиозния и междуидеологичния диалог не бива да сравняваме нашите идеали с практиката на събеседника ни, но нашите идеали с неговите идеали и нашата практика – с неговата. Например старата практика в хиндуизма да се изгарят вдовиците (*suttee*) би могла да бъде сравнявана с християнската практика да се изгарят вещиците и еретиците (*auto da fe's*).

ПЕТА ЗАПОВЕД: Всеки от участниците в диалога би трябвало да дава определения само по отношение на себе си. Например само евреите биха могли да кажат какво всъщност означава да бъдеш евреин. Останалите биха могли само да опишат начина, по който ги схващат. Тъй като диалогът е динамична среда всеки от участниците в него има възможност да разбира себе си по-дълбоко и по-широко и по този начин да модифицира знанието за себе си и както евреите – ще останат в константен диалог с останалите евреи. С това положение е обвързана и идеята, че всеки от участниците в диалога може да каже какво означава да бъде автентичен член на своята традиция.

От друга страна този, който е обект на разговора би трябвало да може да припознае себе си в останалите интерпретации. Това е златното правило на междурелигиозната херменевтика и често се схваща като „апостолът на междурелигиозният диалог” Раймундо Паникар (Raimundo Panikkar). В името на добрия тон всеки от участниците в диалога трябва да се опитва да характеризира само себе си във връзка с това, което смята, че има значение за неговия събеседник. А той от своя страна трябва да разпознае себе си в неговите думи. Защитникът на „светското богословие” Вилфред Кантуел Смит (Wilfred Cantwell Smith) би добавил, че тази оценка би трябвало да бъде потвърдена от останалите хора, които наблюдават критично и които не са включени в диалога.

ШЕСТА ЗАПОВЕД: Участниците в диалога не бива да пристъпват към диалог относно тези въпроси, за които предварително знаят, че нямат взаимно съгласие. Всеки един от участниците в диалога би трябвало не само да може да слуша своя събеседник с отвореност и симпатия, но и да се опита възможно най-много да се съгласи с него, като едновременно с това остане верен на своята традиция. Моментът, в който събеседниците започнат да мислят, че движението заплашва тяхната идентичност, е първата предпоставка за несъгласието, което напълно се различава от несъгласието помежду им в началото.

СЕДМА ЗАПОВЕД: Диалог може да се осъществява само между равни – такива, които са дошли да се учат, или както Втория ватикански събор казва „равни с равни” (*par cum pari*). И двете страни трябва да пристъпят към диалог с цел да се учат едни от други. Във връзка с това, ако напр. мюсюлмани отидат при хиндуисти като към такива, които стоят по-долу от тях, или обратното, между тях не би могло да има никакъв диалог. Ако обаче се стигне до диалог между мюсюлмани и хиндуисти и двете страни би трябвало да желаят да научат нещо едни от други; само по този начин те ще бъдат „равни с равни”, *par cum pari*. Това правило също указва на това, че не може да съществува диалог само в една посока. Например дискусиите между евреи и християни през 60-те години на миналия век са били само предпоставка за междурелигиозен диалог. Ясно е, че евреите са схванали това като повод да учат християните, докато последните са пристъпили към диалог, за да се учат. Ако обаче желаем да се достигне до ефективен диалог между евреи и християни евреите също трябва да пожелаят да се учат; само в този случай диалогът ще бъде *par cum pari*.

ОСМА ЗАПОВЕД: Диалогът може да се осъществи само ако съществува доверие между участниците в него: подобен подход към тези проблеми вероятно може да осигури обща основа за по-нататъшно изграждане на доверието между хората. Междурелигиозният и междуидеологическият диалог може да съдържа в себе си измерението на „общността”, което означава, че участниците в него трябва да бъдат членове на религиозна или идеологическа общност – напр. марксисти или таоисти. Поради което само *личности* могат да встъпят в диалог, а диалогът между личности може да бъде основан само върху тяхното взаимно доверие. Едва тогава, когато доверието се задълбочи биха могли да се дискутират някои по-тежки въпроси. По-нататък както в процеса на учене тръгваме от познатото към непознатото, така и в диалога се движим от общите неща, за които обаче ще ни е необходимо време, за да ги открием, защото междуличностните ни разногласия са резултат от вековна вражда. Едва след това можем да се справим с въпросите, по които имаме несъгласие.

ДЕВЕТА ЗАПОВЕД: Хората, които встъпват в междурелигиозен и междуидеологичен диалог трябва да бъдат максимално критични както спрямо себе си, така и спрямо своите верски или идеологически традиции. Недостатъкът на критичното мислене е моментът, в който се помисли,

че традицията, към която принадлежи единия от участниците има точните отговори на всички въпроси. Подобна нагласа прави диалога не само неважен, но и невъзможен, защото ние встъпваме в диалог с идеята, че можем да научим нещо ново. Очевидно е, че не бихме могли да научим нищо ново, ако предварително смятаме, че нашата традиция никога не е правила грешки и дава точни отговори за всичко. Нормално е в междурелигиозния и междуидеологическия диалог участниците държат на своя интегритет и убеждение, основани на верското или идеологическото им мислене. Но подобен интегритет и убеждение би трябвало да включва, а не да изключва правилен критичен поглед върху самите себе си. Без този поглед не би могло да има нито диалог, нито интегритет.

ДЕСЕТА ЗАПОВЕД: Всеки от участниците в диалога може да се опита в определен момент да почувства религията или идеологията на своя събеседник „отвътре”, тъй като и едното, и другото не са нещо, което се намира само в мисълта, но и в духа, в сърцето, в „цялото битие” на този човек или на общността. Джон Дюн (John Dunne) говори за изкуството да можем да „преминем над” определена религия или идеология и да се завърнем назад просветени, разширени и пробудени [Cf. John S. Dunne, *The Way of All the Earth* (New York: Macmillan, 1972)]. Удържайки своя личен верски интегритет бихме могли да намерим и начин да почувстваме някои от емоционалните и духовните елементи, които разкриват символа и културата на нашия събеседник. И тогава можем да се върнем назад към своята религия или идеология, обогатени или допълнени поне малко от религията или идеологията на нашия събеседник.

Междурелигиозният и междуидеологическия диалог се разиграва в четири области – „диалог в ума, ръцете, сърцето и света” – и то: *практически* (диалогът на ръцете), чрез което се опитваме да помагаме по човешки; *естетически/духовно* (диалогът на сърцето), в който желаем да почувстваме красотата на религията на нашия събеседник или идеология „отвътре”; *осъзнавайки* (диалог на ума), чрез който се опитваме да намерим и разберем истината и последно – *интегративно* (диалог на света).

Междурелигиозния и междуидеологическия диалог има три *основни етапа* (по-долу в текста детайлно са описани в *седем етапа*). В *първия етап* ние обменяме помежду си информацията, която имаме едни за други и започваме да разбираме другия такъв, какъвто е. През *втория етап* започваме да осъзнаваме ценността на другата традиция и се опитваме да я причислим към нашата традиция. Например в будистко-християнския диалог християните биха могли да разберат повече за много уважаваната традиция, свързана с медитацията, а будистите биха могли да научат за пророческата традиция. Всяка една от тях е традиционно силна и свързана в единство с другата. Ако сме сериозни, упорити и достатъчно чувствителни в диалога тогава можем да преминаем на *третия етап*. На този етап започваме да изразяваме нови идеи за реалността, значението и различни истина, които нито един от нас не познавал по-рано. Идваме лице в лице с това ново, но за нас все още непознато измерение на

реалността само чрез питане, разбиране и изпробване в процеса на диалога. Накрая бихме могли да кажем, че правилно водения диалог може да се превърне в инструмент на нови „откровения”, открили ни по-нататъшната реалност, върху която ние трябва да продължим да работим.

Има нещо много различно в първия етап, което е напълно различно при втори и трети етап. В по-късните етапи не добавяме количествено различни „истини” или ценност в традицията на събеседника ни. Вместо това ние ги приемаме и откриваме своето разбиране за традицията, към която принадлежим, което пропорционално довежда до промяна в нашето разбиране. Когато нашия събеседник бъде в същата позиция ние ще имаме възможност да наблюдаваме елементи с висока ценност в нашата традиция, която събеседникът ни е възприел. Разбира се всичко това може да се направи при пълно съгласие от двете страни, където и двамата събеседници остават напълно честни спрямо неговата/нейната верова традиция. Важно е да се подчертае, че сърцевината е разбрана другарски и е почувствана в процеса на диалога; ако диалогът е протичал с интегритет и отвореност, резултатът ще бъде положителен. Например евреите ще станат по-автентични евреи и християните ще бъдат по-автентични християни, при все че и едните, и другите са намерили по нещо много ценно от другата традиция, но *тъкмо поради този факт*, а не въпреки него. В случая не става въпрос за синкретизъм, защото синкретизмът означава смесица от различни елементи от различни религии в някакво объркано цяло, което няма отношение към интегритета, включително и този на религията и, което не може да се случи с истинския диалог.